

BESENYEI LAJOS

Az élettársi viszonyról

Noha jómagam is vallom azt a nézetet, hogy a témaválasztást nem kell indokolni, mert ha az olvasó elolvasta a munkát és a munka nem győzte meg őt arról, hogy a szerző témaválasztása indokolt volt, akkor feltehető, hogy a szerzőnek nincsen igaza.

A fentiek ellenére mégis úgy gondolom, hogy a munka elején röviden „illik” megindokolni, hogy miért választottam ezt a témát.

A gyakorlatban mind több olyan esettel lehet találkozni, amikor a felek nem kötnek házasságot, hanem házasságra utaló körülmények között – igen sok esetben hosszabb ideig, mint sokan házasságban – együtt élnek.¹ Anélkül, hogy erre pontos felméréssel és adatokkal rendelkeznék, az a tapasztalatom, hogy ha a társadalmat fiatalokúra, középkorúakra és idősekre osztjuk, akkor az élettársi kapcsolat elsősorban a fiatalokúra és az időskorúak tekintetében a legelterjedtebb.

A két életkor-kategóriában az élettársi kapcsolatból keletkező jogi és emberi problémák egymástól eltérőek. Míg az időskorúak esetében elsősorban valamelyik fél halálával kapcsolatban jelentkezik a probléma, mivel jelenleg hatályos öröklési jogunk szerint az élettársi kapcsolatnak nincsen öröklési jogi hatása, addig a fiatalokúra élettársi kapcsolatában pedig elsősorban az élettársi kapcsolat alatt szerzett vagyon megosztásának a kérdése merül fel, abban az esetben, ha az élettársi kapcsolat megszűnik.²

Tapasztalatom szerint mind a két életkor-kategóriában az élettársi kapcsolatok száma növekszik, ezért úgy vélem, indokolt vizsgálat tárgyává tenni, hogy a jelenleg hatályos rendelkezéseink megfelelően kezelik-e ezt a társadalmi jelenséget.

Viszonylagosan a teljesség igényével megkíséreltem áttekinteni azokat a helyzeteket, amikor a jelenleg hatályos jogi rendezés, valamilyen jogi következményt fűz az élettársi kapcsolathoz. Ezt követően valamilyen következtetést levonni, elsősorban abból a szempontból, hogy polgári jogi területen indokolt-e a jelenleginél szélesebb körben elismerni az élettársi jogosultságát, elsősorban az öröklési jog területén.

Az „élettárs” kifejezés tartalma

Mielőtt ennek vizsgálatába kezdenénk, röviden tisztázni kell, hogy kit illetve kiket tekinthetünk élettársnak.

¹ Itt most nem térünk ki az azonos neműek közötti élettársi kapcsolatra. Erre a kérdésre a későbbiek során még visszatérünk.

² Ha az élettársi kapcsolat azért szűnik meg, mert a felek házasságot kötnek, akkor a kérdés megoldódik és a továbbiakban a Csjt. szabályai lesznek az irányadók.

E tekintetben a Ptk. megfelelő eligazítást nyújt. A törvény fogalom-meghatározása szerint: "Az élettársak – ha jogszabály másként nem rendelkezik – két, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együttélő személy"³

Mint ismeretes, az élettársi kapcsolathoz különböző jogágak már korábban is fűztek valamilyen jogkövetkezményt. Polgári jogi szabályozása azonban először a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában jelent meg.⁴ Ezt követte a Ptk. 1977. évi módosítása az 1977. évi IV. törvénnyel, amely az 578. §-ban egyrészt definiálta az élettársak fogalmát, másrészt megfelelő rendelkezéseket hozott vagyoni jogviszonyaik tekintetében. A tv. eredeti, tehát az 1978-as szövege az élettársak fogalmának a meghatározásakor – miként a korábbi legfelsőbb bírósági gyakorlat is – csak a külön neműek kapcsolatát tekintette – egyéb feltételek megléte esetén – élettársai kapcsolatnak.

A Ptk. ezen rendelkezését minősítette az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek a 14/1995. (III.13.) AB. határozatában.

Az alkotmánybírósági döntés indokolása szerint ellentétes az Alkotmánnyal, hogy az érzelmi, szexuális és gazdasági közösségben együttélő személyek tekintetében csak a férfi és nő együttélése esetében ismeri el az élettársi kapcsolatot, míg az ugyanilyen kapcsolatot az azonos neműek között nem ismeri el élettársi viszonyként.

Az Alkotmánybíróság ugyanebben a határozatában elutasította azt az indítványt, amely tulajdonképpen az azonos neműek közötti házasság tilalmát indítványozta alkotmányellenesnek minősíteni, kiemelve, hogy a házasság, mint a társadalom alapintézménye, egy férfi és egy nő kapcsolatát jelenti, amelynek ugyan nem törvényi fogalmi eleme az, hogy az egyik képes legyen gyermek nemzésére a másik pedig gyermek szülésére. Ennek ellenére a mai jogokban is az az általános, és ez van összhangban a köztudattal és a köznyelvben élő házasság-fogalommal is, hogy a házasság egy férfi és egy nő kapcsolatát jelenti. Ez egyébként az Alkotmányból is levezethető.

Mindez nem áll ellentétben azzal a törekvéssel, hogy a jelenleg kivételes életközösségek számára az állam különböző jogi lehetőségeket kínáljon.

Az életközösség időtartama

A következő kérdés, hogy az érzelmi és gazdasági közösségnek mennyi ideig kell fennállnia ahhoz, hogy az élettársi kapcsolat megállapítható legyen. Úgy vélem, hogy nem lenne helyes valaminő naptári napban illetve napokban vagy hónapokban megállapítható határidőről beszélni. Ennek némileg ellentmond ugyan a törvényi fogalom-meghatározás, amely „együttélő” személyekről beszél. Az együttélés a magyar nyelv szerint pedig egy folyamatos eseménysor. Tulajdonképpen két szélső álláspont foglalható el. Az egyik, hogy elegendő, ha a felek kifejezésre juttatják azon akarat-elhatározásukat, hogy életközösséget kívánnak létesíteni és ettől az időponttól élettársaknak kell őket – természetesen az egyéb feltételek megléte esetén – tekinteni. A másik szélső álláspont pedig az, hogy meghatározott ideig fenn kell állni az együttélésnek és csak akkor tekinthetők élettársaknak. A bírói gyakorlat inkább az első megoldás felé látszik elmozdulni, mert pl. megállapította az élettársi viszonyt akkor, amikor a felek 1994 decemberétől 1995 május közepéig éltek együtt.⁵

³ Ptk. 685/A. §.

⁴ A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának a 369. sz. kollégiumi állásfoglalással módosított 94. sz. állásfoglalása.

⁵ Bírósági Határozatok 1999. 111.

Elegendőnek látszik, hogy ha a felek csupán megkezdik a közös háztartásban az érzelmi és gazdasági közösségben történő együttélést, ami rendszerint abban nyilvánul meg, hogy a felek közös lakhelyet választanak. Közös lakhely híján is megállapítható az élettársi kapcsolat, ha a feltételek fennállnak. Vagyis az egy fedél alatti lakást nem tekintjük a közös háztartásban élés kizárólagos feltételének. Ha a felek közösen gondoskodnak egymásról, az életvitel költségeit közösen fedezik, esetlegesen rendszeres szexuális kapcsolatot tartanak fenn, de külön fedél alatt élnek, megállapíthatónak tartjuk az élettársi kapcsolatot, ha ehhez a gazdasági közösségben élés is járul.

A bírói gyakorlatot sokkal inkább a törvényi meghatározásnak a „közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő” kitétel foglalkoztatja.

Az, úgy gondolom, vitán felül áll, hogy a három feltételnek együtt kell fennállnia.

A közös háztartás

A feleknek közös háztartásban kell élniük. A közös háztartásban való élés nem csak egy fedél alatti élest jelent, hanem az életvitelt, az életfenntartást közösen kell végezni. A Legfelsőbb Bíróság több esetben érvként hivatkozott arra a körülményre, hogy a felek környezete is élettársaknak tekintette őket, ami elsősorban a környezet értékelésén alapul. Ilyen megnyilvánulás lehet például, ha a felek harmadik személyeknél rendszeresen együtt jelennek meg, közösen szórakoznak és üdülnek stb. Figyelembe veendő a közös háztartás költségeinek a viselése, illetve az ahhoz való valamilyen formában történő hozzájárulása.

Érzelmi közösség

Az érzelmi közösség aligha bizonyítható. Önmagában az a körülmény, hogy a felek egy fedél alatt laknak és nem folytatnak teljesen elkülönített gazdálkodást, megalapozza az érzelmi közösséget, még akkor is, ha a felek között akár rendszeresen is veszekedések vannak. A Legfelsőbb Bíróság megállapította a felek közötti élettársi kapcsolatot akkor, amikor a felek korábbi házasságát a bíróság felbontotta, de ezt követően is a felek együtt laktak, harmadik személyekkel szembeni kapcsolatukban összehangoltan léptek fel, vagyoni kérdésekben közösen rendelkeztek, noha érzelmi összetartozásuk igen laza és ellentmondásos volt, sokkal inkább a közös gazdasági cél motiválta őket.⁶

A gazdasági közösség

A gazdasági közösség tekintetében elegendő, ha a felek között van valami közös gazdasági cél, amiért együtt tevékenykednek. Annak a körülménynek nincs jelentősége, hogy a „pénzt ki kezeli”. A lényeg az, hogy a cél érdekében egyeztessék nézeteiket és a közös tevékenység ennek a célnak az elérésére irányuljon. Ha a jövedelmeket közös célra fordítják, megvalósul a gazdasági közösségben történő együttélés.⁷

Úgy véljük, hogy ez a gyakorlat mindképpen indokolt. A Ptk. elsősorban a vagyoni viszonyok oldaláról szabályozza az élettársak kapcsolatát, következésképpen a gazdasági közösségnek kell elsősorban jelentőséget tulajdonítani. Ezek a kérdések ugyanis vagy a feleknek az élettársi kapcsolat megszakadását követő vagyoni elszámolásánál,

⁶ BH. 1994.33.

⁷ BH. 1996.258.

vagy valamelyik fél halála után a túlélő élettárs és az elhalt élettárs örökösei közötti vitában jelentkeznek. Ha a házasság analógiáját nézzük, ott is azt tapasztaljuk; lehet, hogy a felek között az érzelmi közösség meglazult, de ha az együttélés és a közös gazdasági tevékenység fennmarad, akkor a házastársi közös vagyron szabályai lesznek az irányadóak.

Az élettárs fogalmának megjelenése a különböző jogszabályokban

Az élettárs fogalma már megjelent a Polgári törvénykönyv hatálybalépéséről rendelkező 1960. évi 11. sz. tvr. 2. § (1) és (2) bekezdésében. Ez a jogszabály az élettársat a lakásbérleti jog folytatása tekintetében közeli hozzátartozónak tekintette, míg a (2) bekezdésben általában a hozzátartozók körébe sorolta. Mint korábban már utaltam rá, az élettárs törvényi szabályozása, pontosabban fogalmazva törvényi fogalom meghatározása csak az 1977. évi IV. törvényben történt meg

Jelenleg 168 olyan jogszabály van hatályban, amely az élettárs fogalmát ismeri és ahhoz valamilyen jogkövetkezmenyt fűz. Az idevágó jogszabályok jelentős része csupán megismétlése a Ptk. jelenlegi és a hozzátartozó fogalmát definiáló 685. § b) pontjának.

A jogszabályok egy része az élettárs részére ugyanolyan jogot biztosít, mint a házastárs részére, természetesen csak az adott jogszabály által szabályozott körben.

Ezek:

1. A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. tv. 13. §-a a nevelési ellátás összegének a megállapításánál egyedülállónak kell tekinteni azt a szülőt,....akinek férje, *élettársa*, sorkatonai szolgálatot teljesít, aki saját maga vagy házastársa, *élettársa* közoktatási intézmény tanulója

2. A büntetőeljárásról rendelkező 1998. évi XIX. tv. 51. § (3) bekezdése szerint ha a sértett a büntetőeljárás megindítása előtt, akár azt követően meghal, helyébe....*házastársa, élettársa...léphet.*

3. Az egészségügyről rendelkező 1997. évi CLIV. tv. több tekintetben is az élettársat és a házastársat azonos jogi helyzetbe hozza. Kiemelendő, hogy a 3. § r) pontja az élettársat a tv. szempontjából közeli hozzátartozónak tekinti.

A teljesség igénye nélkül az egészségügyről szóló törvény néhány olyan rendelkezése, amikor a házastársak és az élettársak részére azonos jogokat biztosít.

- a) Ha a beteg cselekvőképtelen és nincsen, aki nevében nyilatkozatot tegyen, akkor a beleegyezés vagy elfogadás kérdésében a beteggel közös háztartásban élő házastársa, *élettársa* jogosult.
- b) a beteg életében és halálát követően a beteg házastársa*élettársa* jogosult az egészségügyi adat megismerésére.
- c) Reprodukciós eljárás házastársaknál vagy *különnemű élettársi*⁸ kapcsolatban álló személyeknél végezhető el.
- d) Úgynevezett dajka terhességet az embrió létrehozó házastársak, *élettársak* együttes kérelmére valamint a dajka terhességre vállalkozó nő – ha házasság-

⁸ Anélkül, hogy vitatnánk a tv. azon rendelkezésének a helyességét és indokoltságát, hogy a reprodukciós eljárást csak a különmemű élettársak esetében engedi meg, megjegyezzük, hogy az élettársi kapcsolat korábbi szűkebb fogalma itt visszaköszön.

ban illetve *élettársi kapcsolatban* él akkor házastársa illetve *élettársa* – beleegyező nyilatkozata alapján engedélyezhető.

- e) Művi meddővé tétel esetében a beavatkozást végző orvos a házastársat, *élettársat* tájékoztatja a fogamzásgátlás egyéb lehetőségeiről és a beavatkozás jellegéről és kockázatáról.

4. A társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. tv. 16. §-a szerint a biztosított közeli hozzátartozója és élettársa egészségügyi szolgáltatásra jogosult, ha egyéb feltételeknek megfelel.

5. A Kiváló és Érdemes Művészi járadékról rendelkező 1997. évi XCVII. tv. 2. §-a szerint „a kitüntető cím jogosultjának özvegye a járadék fele részének megfelelő özvegyi járadékra jogosult, feltéve, hogy magyar állampolgár, Magyarországon lakóhellyel rendelkezik, és a rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt elérte, továbbá a kitüntető cím jogosultjával halálakor, annak házastársaként vagy *élettársaként* közös háztartásban élt”⁹

6. A kötelező egészségbiztosítási ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. tv. végrehajtására kiadott 217/1997. (XII.1.) Korm. rendelet 27. §-a egyedülállónak tekinti a házastársától külön élő, de nem tekinti annak azt a személyt, akinek *élettársa* van. Ennek megfelelően a különváltan élő szülő beteg gyermeke ápolására a gyermek életkorának függvényében kétszer annyi táppénzes napra tarthat igényt, mint az a személy, akinek élettársa van.

7. A társadalombiztosítási nyugellátásról rendelkező 1997. évi LXXXI. tv. 4. § (1) bekezdés e) pontja az *élettárs* részére is biztosít özvegyi nyugdíjat, abban az esetben, ha az élettárs a nyugdíjra jogosulttal annak halálát megelőzően egy évig megszakítás nélkül együtt élt és gyermekük született, vagy megszakítás nélkül tíz év óta együtt élt. Ebben az esetben az élettárs özvegyi nyugdíja azonos a házastárs özvegyi nyugdíjával.

Ugyanezen jogszabály 54. § (1) bekezdése szerint árvaellátásra jogosult az a gyermek, aki házasságban vagy *élettársi közösségben* együtt élők egy háztartásában közösen nevelkedett, ha az egyéb feltételeknek megfelel.

8. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. 19. § (4) bekezdése a gyermek neveléséhez igényelt támogatás odaítélésénél figyelembe kell venni a közeli hozzátartozó és az *élettárs* jövedelmét is.

9. A polgári szolgálatról rendelkező 1997. évi XXI. tv. 14. §-a szerint a szolgálat megkezdésének elhalasztását lehet kérni, ha a polgári szolgálatra jogosult és a vele közös háztartásban élő beteg, állandó ápolásra szoruló.....feleségét vagy élettársát egyedül tartja el.

10. A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról rendelkező 1996. évi XLIII. tv. szerint, ha a szolgálati viszony a hivatásos állomány tagjának halála miatt szűnt meg, a (3) bekezdés¹⁰ alapján járó jubileumi jutalmat özvegyének, *élettársának*, ennek hiányában örökösének kell kifizetni. Ebben az esetben tulajdonképpen arról van szó, hogy a hivatkozott törvényhely az élettársat örökösnek mondja ki a jubileumi jutalom szempontjából. Ez a rendelkezés a Ptk. öröklési jogi rendelkezései-

⁹ A törvényi rendelkezést csak azért idéztem szó szerinti formában, mert a jogszabály pontatlan szövegezésből még az az abszurd helyzet is kiolvasható, hogy a kitüntető cím jogosultjának az élettársát özvegynek tekintik. Ugyanis a kitüntető cím jogosultjának az özvegye feltéve....élettársaként közös háztartásban élt.

¹⁰ Arról a jubileumi jutalomról van szó, amely nyugdíjazáskor illeti meg a jogosultat. A jogosult nyugdíjazásakor egy, kettő, vagy három év kedvezménnyel veheti át a jubileumi jutalmat.

vel nincsen összhangban, nem csak az élettárs tekintetében, hanem a házastárs vonatkozásában sem.¹¹

Ugyanezen törvény 187. § (1) bekezdése szerint ha a hivatásos állomány tagja, vagy a hivatásos állományból nyugdíjba vonult személy meghal, akkor özvegyének, *élettársának* özvegyi nyugdíj jár.

Ugyanezen tv. 187. § (3) bekezdés szerint a hivatásos állományból nyugdíjba helyezett személy halála esetén házastársa jogosult a lakhatási támogatás igénybevételére. Az *élettárs* is gyakorolhatja ezt a jogot, ha az együttélésből gyermek született, vagy a halált megelőzően legalább öt évig megszakítás nélkül együtt éltek.

11. A rádiózásról és televíziózásról rendelkező 1996. évi I. tv. 81. §-a szerint mentes az előfizetési díj fizetése alól az önálló háztartásban élő házaspár illetve *élettársak*, ha az egyikük hetven, a másikuk hatvan éven felüli.

12. A honvédelemről szóló 1993. évi CX. tv. 145. § (2) bekezdése szerint családi segélyre jogosult a bevonult felesége*élettársa*, ha az együttélésből gyermeke van.

13. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról rendelkező 1993. évi LIX. tv. 18. § (9) bekezdése szerint a válaszadást illetve a nyilatkozattételt megtagadhatja az a személy, akit az országgyűlési biztos eljárásának alapját képező beadvány érint, a Pp. 13. § (2) bekezdés szerinti hozzátartozója vagy *élettársa*.¹²

14. A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. tv. 32. § (1) bekezdés a) pontja szerint a közalkalmazotti jogviszony csak különösen indokolt esetben szüntethető meg felmentéssel, ha a közalkalmazott házastársa, *élettársa* nem rendelkezik önálló jövedelemmel és legalább három eltartott gyermeke van.

15. A munka törvénykönyvéről rendelkező 1992. évi XXII. tv. 140. § (1) bekezdése szerint a munkavállalónak kérelmére egy évig terjedő fizetés nélküli szabadságot kell engedélyezni, ha magánérőből a saját részére lakást épít. A fizetés nélküli szabadságot az építési engedélyben megnevezett személy, vagy helyette a vele együttélő házastársa, *élettársa* igényelheti.

16. A gépjárműadóról rendelkező 1991. évi LXXXII. tv. 18. §-a szerint gépjárműve után adókedvezményben részesül az az adóalany, aki a vele legalább egy éve közös háztartásban élő súlyos mozgáskorlátozott *élettársa* rendszeres szállításáról gondoskodik

17. Az adózás rendjéről szóló 1990. évi XCI. tv. 45. § (1) bekezdés b) pontja az adóhatóság számára lehetővé teszi, hogy az adózó házastársa, *élettársi* vagyontöredékéhez tartozó vagyontárgyak jellemzőit vizsgálja abból a szempontból, hogy megállapítsa az adózó valódi jövedelmét.

18. Az országgyűlési képviselők jogállásáról rendelkező 1990. évi LV. tv. 19. § (1) bekezdése szerint az országgyűlési képviselő megválasztását követően harminc napon belül és képviselői megbízásának megszűntét követő ugyanennyi időn belül köteles az Országgyűlés elnökével közölni házastársa, *élettársa* vagyoni nyilatkozatát.

19. Az egyéni vállalkozásról rendelkező 1990. évi V. tv. 10. § (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy – többek között – az egyéni vállalkozó az *élettársát* bedolgozó családtagként alkalmazza.

¹¹ A Ptk. 607. §-a szerint törvényes örökös elsősorban az öröktaggyó gyermeke.

¹² Ma már elégséges lenne csak a Pp. 13. § (2) bekezdésére hivatkozni, de a törvény megalkotásának időpontjában a Pp. hivatkozott helye még nem minősítette az *élettársat* hozzátartozónak. Az csak az 1995. augusztus 29-e óta hatályos szövegben van benne. Érdekeséggé kell azt is jegyezni, hogy az egyes jogszabályok rendszerint a Ptk. 685. § b) pontjára hivatkoznak. Ez a törvény a kivétel.

20. A központi közigazgatás integrált üdültetési rendszerének kialakításáról szóló 129/1999. (VIII. 24.) Korm. rendelet az üdültetési lehetőség igénybevétele szempontjából hozzátartozónak minősíti az *élettársat*.

21. A családok támogatásáról rendelkező 1998. évi LXXXIV. tv. végrehajtása tárgyában megjelent 223/1999. (XII. 30.) Korm. rendelet szerint a támogatás igénybevételei lehetősége és mértéke szempontjából a házastársat és az *élettársat* azonos szinten kezeli. Pl. egyedülállónak tekinti, ha férje, *élettársa* sorkatonai szolgálatot teljesít.

22. A közforgalmú személyszállítási utazási kedvezményekről rendelkező 287/1997. (XII. 29.) Korm. rendelet 4. § (5) bekezdése szerint a kedvezményre jogosult személy az öt megillető kedvezményt házastársával, *élettársával* megoszthatja, illetve a házastárs, *élettárs* önálló utazás esetén is azt igénybe veheti.

23. Az állami vezetői juttatások jogosultsági feltételeinek megállapításáról szóló 131/1997. (VII. 24.) Korm. rendelet 4. §-a szerint a jogosultság megállapításánál a házastárs, *élettárs* lakásviszonyait is figyelembe kell venni.

24. A Magyar Tudományos Akadémia hazai tagjai és a Magyar Tudományos Akadémia Doktora címmel rendelkező személyek tiszteletdíjáról, illetve az akadémikus elhalálozása esetén megállapítható hozzátartozói ellátásokról rendelkező 4/1995. (I. 20.) Korm. rendelet 1. §-a a jogszabály hatályát kiterjeszti az elhunyt akadémikus házastársára, *élettársára* és ennek megfelelően az akadémikus részére folyósított tiszteletdíj után ideiglenes özvegyi ellátást kaphat az elhunyt akadémikus házastársa, elvált házastársa és *élettársa*.

25. Az adómentes természetbeni juttatásnak minősülő postai kedvezményről rendelkező 179/1994. (XII. 28.) Korm. rendelet 6. §-a elismeri igényjogosult hozzátartozónak a házastárs mellett az *élettársat* is.

26. A postai tevékenységről rendelkező 133/1993. (IX. 29.) Korm. rendelet 15. § (2) bekezdése tulajdonképpen jogszabályon alapuló képviselőletet határoz meg akkor, amikor kimondja, hogy a címzett *élettársa* is jogosult a küldemény átvételére.

27. Egyes pénzbeli szociális ellátások folyósításának és elszámolásának szabályairól rendelkező 30/1993. (II. 17.) Korm. rendelet az időskorúak járadékának alapösszegét a házas- és *élettársak* esetében a minimál nyugdíj 80 %-ában határozza meg, vagyis nem tesz különbséget a házastárs és az *élettárs* között.

28. A nyugdíjas bányászok szénjárandóságának pénzbeli megváltásáról rendelkező 145/1992. (XI. 4.) Korm. rendelet 1. § (4) bekezdése bizonyos értelemben az *élettársnak* több jogot biztosít, mint a házastársnak, mert a nyugdíjas bányásznak járó kedvezmény a jogosult halálát követően a jogosult házastársát és *élettársát* egyaránt megilleti, mindaddig, amíg a házastárs nem köt újabb házasságot. Az újabb élettársi viszony létesítése viszont nem megszüntető körülmény.

29. A belügyi szervek szociális és kegyeleti gondoskodással kapcsolatos egyes feladatokról rendelkező 39/1997. (VII. 18.) BM rendelet 13. §-a szerint a belügyi dolgozó üdülése esetén a kedvezmény mértékének megállapításakor a házastárs, *élettárs* üdülési díját is figyelembe kell venni.

30. A szolgálati viszonyban állók nyugellátásának eljárási rendjéről szóló 25/1997. (III. 26.) BM rendelet 18. §-a szerint, ha a hivatásos vagy szerződéses állomány tagja meghal, kéthavi illetményt az elhalttal annak haláláig együtt élő nyugellátásra jogosult hozzátartozóknak – házastárs, *élettárs*, gyermek, szülő sorrendben – kell kifizetni.¹³

¹³ Jelen esetben is tulajdonképpen a Ptk. öröklési jogi szabályainak a félretételéről van szó, amikor az *élettárs* megelőzi a gyermeket.

31. A belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai illetményének és egyéb juttatásainak megállapításáról, valamint a folyósításának szabályairól rendelkező 20/1997. (III. 19.) BM rendelet 21. §-a szerint az áthelyezett dolgozó saját személye és vele együtt költöző házastársa, *élettársa* utazási költségeinek a megtérítését igényelheti.

Ugyanezen jogszabály szerint a családtól való különélésnek minősül az *élettárstól* való különélés is, ha az áthelyezést megelőzően legalább hat hónapon át élet- és vagyonszövetségben éltek..... Ennek igazolására el kell fogadni a közös nyilatkozatot.¹⁴

32. A temetőkről és a temetkezési tevékenységről szóló 10/1970. (IV. 17.) ÉVM-EüM együttes rendelet 11. §-a szerint az elhalt eltemettetésére elsősorban a házastárs, illetve a halála előtt legalább hat hónapon át vele együttélő *élettársa* köteles.¹⁵

33. A hivatásos és hadköteles katonák egyes illetményen kívüli pénzbeli járandóságairól szociális juttatásairól, illetményelőlegéről és támogatásáról rendelkező 17/1996. (XII. 29.) HM rendelet 2. §-a szerint családalapítási előlegben részesíthető az a 35 élet-évét még be nem töltött hivatásos katona, aki házastársi, *élettársi* viszonyban él.

Az élettársi viszony jövője

A fentiekben csak azokat a jogszabályokat vettük figyelembe, ahol a jogszabály az élettársnak valamilyen konkrét jogosultságot ad, vagy terhére kötelezettséget állapít meg.

Nem vizsgáltuk azt sem, hogy ezek a jogosultságok illetve kötelezettségek mennyire megalapozottak. Ehhez ugyanis pontosan fel kellene dolgozni az adott jogterületet.

Nem vettük számításba azokat a jogszabályokat illetve jogszabályhelyeket, ahol a jogszabályban ugyan az élettárs kifejezés szerepel, de önálló rendelkezést nem tartalmaz, lényegében az élettársat Ptk.-beli közeli hozzátartozó fogalmi körébe vonja. Több olyan jogszabály is van, ahol a jogszabály tulajdonképpen a hozzátartozó fogalmát ön-maga definiálja, nem a Ptk-ra hivatkozik, noha a Ptk-beli hozzátartozó-fogalommal lényegében megegyező fogalmat ad és így kerül be a képbe az élettárs fogalma.

Végezetül nem vizsgáltuk azokat az eseteket sem, amikor az élettárs mint hozzátartozó szerepel és ezért nem tölthet be valamilyen tisztséget pl. szövetkezet esetében stb.

Szándékunk csupán annyi volt, hogy illusztráljuk illetve bizonyítsuk, hogy a különböző jogágakba sorolható jogszabályok az élettársi minőséghez igen jelentős joghatásokat fűznek. Ez a körülmény viszont felveti azt a kérdést, hogy a polgári jog területén nem kellene-e tovább menni a jelenlegi szabályozásnál.

Mint arra már korábban utaltam, a Ptk. jelenlegi rendelkezése az élettársi kapcsolat alatti vagyonszerzés tekintetében megnyugtató megoldást ad. Megoldatlan viszont a kérdés öröklési jogi vonatkozása. Ismereteink szerint ezzel a kérdéssel az irodalom sem foglalkozott behatóan, és a kérdés gyakorlatilag mindig azzal került lezárásra, hogy a jognak a családot kell támogatni, hisz az a társadalom alapsejtje, arra kell felépülni az egész társadalomnak. Ezzel a megállapítással aligha lehet eredményesen vitába szállni, azonban mégis több kérdés vetődik fel.

¹⁴ Figyelemre méltó, hogy a jogszabály szűkebben fogalmaz, mint a Ptk., mert megelégszik az élet- és vagyonszövetség fennállásával, sőt gyakorlatilag annak igazolását sem követeli meg, mert elegendő a közös nyilatkozat.

¹⁵ Itt az élettárs kötelezettsége megelőzi a leszármazók kötelezettségét. Az más lapra tartozik, hogy az élettárs a temetés költségeit, mint hagyatéki hitelező érvényesítheti.

a) Az „uralkodó” felfogás szerint a társadalom alapsejtje a család, de ha jól körbenézzünk a társadalomban, akkor szinte évről évre növekvő számban erről a társadalom tagjai nem igen vesznek tudomást.

Ezt mutatja a következő statisztika:

Családösszetétel, gyermekszám	1970	1980	1990	1996	1970	1980	1990	1996
	ezer				százalék			
Házaspár, gyermek nélkül	974	1 066	992	956	33,7	35,2	34,3	33,2
Házaspár gyermekkel	1 623	1 621	1 454	1 477	56,1	53,5	50,2	51,3
együtt	2 598	2 686	2 446	2 433	89,8	88,7	84,5	84,5
ebből: élettárs	62	..	125	180	2,1	..	4,3	6,2
Apa gyermekkel	37	56	89	68	1,3	1,9	3,1	2,4
Anya gyermekkel	256	585	361	379	8,9	9,4	12,5	13,1
összesen	2 891	3 028	2 896	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az élettársként élő nők 25 %-a volt fiatalabb 25 évesnél, 14 % 25–29 éves, 61 % ennél idősebb.

Ha az élettársak arányát nézzük az összes családon belül, akkor az európai adatok is hasonló képet mutatnak. Dániában pl. 24 %, Franciaországban 14 %, Belgiumban 10 %, az Egyesült Királyságban 10 %, Luxemburgban 9 %, Németországban 8 %, és az Európai Unió átlag is 8 %.

Ehhez hozzávehetjük, hogy a házasságon kívül született gyermekek aránya a születések számán belül jelenleg több mint egynegyede és ezeknek jelentős része élettársi és kisebbik része alkalmi partner-kapcsolatból származik. Kétségtelen, hogy ezeknek a kapcsolatoknak egy része házasságba torkollik, de mindig újabb és újabb ilyen kapcsolatok alakulnak ki.

A fenti adatokból az is egyértelműen kiderül, hogy igen jelentős az időskorban létrejött élettársi kapcsolat. Ez önmagában is indokolja a kérdés öröklés jogi oldalával való foglalkozást.

b) A társadalom alapsejtjét nem csak a polgári jognak kell védeni, hanem az egész jogrendszernek. A fenti összeállításból látható, hogy az élettársi pozíciót igen sok esetben a házastársi pozícióval szinte azonos módon szabályozzák a legkülönbféle jogszabályok. Úgy vélem, nem elhanyagolható az a körülmény sem, hogy ezeknek a szabályoknak jelentős hányada a jogszabályi hierarchia csúcán áll. Ebből a körülményből kiolvasható egy olyan tendencia, hogy az élettársi kapcsolat a jog oldaláról is honorálást, elismerést nyer.

Engem ez a helyzet egy kicsit arra az időre emlékeztet, amikor bizonyos „gazdálkodó szervezeteknek” nem ismertük el a jogalanyiságát, mert nem voltak jogi személyek.¹⁶ Ugyanakkor más jogágba tartozó jogszabályok jogalanynak tekintették őket.¹⁷ Jóval később aztán a polgári jog is elismerte ezeknek a nem jogi személyeknek a

¹⁶ Ilyen volt például a gazdasági munkaközösség.

¹⁷ Államigazgatási jóváhagyás kellett a megalakulásukhoz, tehát az államigazgatási jogviszonyok alanyai voltak, önállóan adóztak, azaz a pénzügyi jogviszonyoknak is alanyai voltak.

jogalanyiságát is. Úgy gondolom, hogy az élettársak jogi helyzetének a megítélésében is hasonló „lépésre” lenne szükség.

Az élettársnak valamilyen jogot biztosító rendelkezések jelentős számban feltehetően szociálpolitikai megfontolásúak.¹⁸ Ettől függetlenül tény, hogy a meghalt élettárs után a túlélő élettárs több esetben a házastárshoz hasonló helyzetbe kerül és valamennyi ilyen rendelkezésnek az a célja, hogy a túlélő személy létfenntartása, korábbi életvitele biztosítható legyen. Ennek a célnak igen megfelelne az élettárs részére biztosítani az örökéleti jogban a túlélő házastárs részére biztosított haszonélvezeti jogot azon vagyontárgyakon, amelyeknek nem szerzi meg a tulajdonjogát.

Természetesen a haszonélvezeti jog biztosítását lehetne valamilyen feltételhez kötni, mint például az együttélés időtartama, amely ha ésszerű nagyságban kerül meghatározásra, egyrészt könnyebbé tenné az élettársi viszony fennállásának a bizonyítását, másrészt alkalmas lenne a visszaélések kiküszöbölésére.

Nem hiszem, hogy egy ilyen „nyitás” az élettársat megillető jogosultságok tekintetében alapvetően alááná a családnak a társadalomban betöltendő funkcióját. El lehetne azon is gondolkodni, hogy a családban mi az az erő, ami a családtagokat összetartja. Úgy vélem, hogy az összetartó erő elsősorban az egymás iránt érzett szeretet és megbecsülés, és a házasság ennek egy a külvilág számára is érzékelhető megnyilvánulási formája. Ugyanez az összetartó erő az élettársi kapcsolatban is fellelhető, főleg akkor, ha az valóban huzamosabb ideig fenn áll.

Figyelemmel lehet arra is lenni, hogy egy ilyen javasolt megoldás csupán „törvényszerűvé” tenné azt az egyébként meglévő lehetőséget, hogy az örökgyógyó végintézkedésével ennél jóval többet, tehát nem csak haszonélvezeti jogot, hanem tulajdonjogot is biztosíthat túlélő élettársa részére.

A tendencia mindenképpen az, hogy egyre növekszik az élettársi kapcsolatoknak a száma és ezt a körülményt a jog nem hagyhatja figyelmen kívül.

Azonos nemű élettársakra vonatkozó elképzelések

A kérdést természetesen nem lehet kikerülni. Az élettárs fogalmába ma már egyértelműen beletartoznak az azonos neműek közötti érzelmi és gazdasági közösségben együttélők. Az ismertetett statisztikai adatok – legalább is azok, amelyek Magyarországra vonatkoznak – még nemigen tartalmazzák az azonos neműek együttélési adatait, mivel a statisztikai felvétel idejében az élettárs tekintetében még a Ptk. korábbi megfogalmazása volt hatályban. Nagy biztonsággal állítható, hogy az azonos neműek közötti élettársi kapcsolat száma is növekedni fog, hiszen jelentős erők munkálkodnak azon, hogy ez a kapcsolat is teljes polgárjogot nyerjen.

A különböző jogszabályok – amelyek fent ismertetésre kerültek – nem tesznek különbséget – egy kivételével – atekintetben, hogy különemű, vagy azonos nemű élettársakról van-e szó. Jóllehet ezt a különbségtételt megtehették volna, mert a Ptk. jelenleg hatályos szövege 1996. június 19-től hatályos, tehát az ezt követő időpontban alkotott jogszabályok megszövegezésekor már számolhattak azzal, hogy egy másik jogszabály, jelesül a Ptk., az élettársnak milyen fogalom-meghatározást ad.

¹⁸ Ilyennek tekintjük az élettársnak járó nyugdíjat, az élettársnak biztosított egészségügyi ellátást, de ide tartozónak tartjuk a Magyar Tudományos Akadémia tagjai után járó kedvezményeket is ... és a sort még lehetne folytatni.

Az ez időpont előtt alkotott jogszabályok tekintetében pedig lehetőség lett volna a jogszabályok esetleges korrekciójára, ami – ismereteim szerint – egyetlen egy alkalommal sem történt meg.

Csupán egy kivétellel lehet találkozni, az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV tv. azon rendelkezésénél, amikor a reprodukciós eljárást csak a különemű élettársak esetében engedi meg.

Mindebből viszont azt a következtetést kell levonni, hogy az élettárs kifejezést egységesen kell kezelni, tehát az esetlegesen biztosított jogosultságokat is egységesen minden élettárs részére biztosítani kell, függetlenül attól, hogy azonos neműek-e vagy sem.

LAJOS BESENYEI

ÜBER DAS LEBENSGEFÄHRTENVERHÄLTNIS

(Zusammenfassung)

Der Verfasser untersucht, was für Rechte und Pflichten unseres zur Zeit in Kraft stehendes Recht für den Lebensgefährte sichert.

Er geht vom Begriff aus, der im BGB formuliert ist, und diskutiert ausführlich die Tatbestanden, wenn die Rechtsnorm für den Lebensgefährte gleiche oder sehr ähnliche Rechte sichert, als für den Ehegatte.

Er zieht die Schlussfolgerung, dass die Lebensgefährten räumen auf vielem Gebiete des Lebens ähnliche oder sogar gleiche Rechte ein, als die Ehegatten. Man findet auch Bestimmungen, wo der Lebensgefährte dem Kind zuvorkommt. Ein bedeutender Teil dieser Leistungen beruht sich in erster Reihe auf sozialen Erwägungen. Dazu gehören z.B. das Witwengehalt, oder die für die überlebenden Ehegatten der Mitglieder der AdW gewährten Leistungen, usw.

Auch mit Rücksicht darauf, dass die statistischen Daten über eine numerische Zunahme des Lebensgefährtenverhältnisses berichten, und ein großer Anteil der Lebensgefährten alt ist, die Stellungnahme des Verfassers ist, dass es wäre in der gesetzlichen Erbfolge begründet, für den Lebensgefährte ein Nutznießungsrecht sichern, mindestens bis zum Mass des Nutznießungspflichtteiles.